

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2010
IX. évfolyam, 1. kötet
Том IX, № 1
Volume IX, № 1

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2010/1
IX. évfolyam, 1. kötet / Том ІХ, № 1

SZERKESZTÉS: Kohut Attila, Penckófer János

РЕДАКЦІЯ: Когут А., Пенцкофер І.

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó

Коректура: Г. Варцаба І.

TÖRDELES: Garanyi Béla

Верстка: Гороній А.

BORÍTÓ: *K&P*

ОБКЛАДИНКА: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán

ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК: Орос І., Шовш К.

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN: 978-966-7966-89-8

Készült: PoliPrint Kft. Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Nyelv- és irodalomtudomány

PETHÓ JÓZSEF: Nyelvi stílus és identitás	7
KOVÁCS SZILVIA: Szókincs és kommunikatív kompetencia	15
ABONYI ANDREA TÍMEA: Lexikai germanizmusok ruszin népnyelvű kiadványokban	21
GAZDAG VILMOS: Szláv nyelvi hatás Beregvidék magyar nyelvjárásaiban	37
ILONA HUSZTI: Analysis of Hungarian and Ukrainian children's English reading errors	49
BÁRÁNY BÉLA: Женщина и война: женский вопрос в романе В. Гроссмана «Жизнь и судьба» и Дж. Джонса «Отныне и вовек»	63

Pedagógia

SZAMBOROVSKZYKNÉ NAGY IBOLYA: Az iskolaügy alakulása a Szovjetunióban a második világháború utáni években (1944–1953)	81
HEVESI TIBOR: A „Statisztika alapjai” témakör feldolgozása számítógép segítségével a középszintű oktatásban	103
BEREGSZÁSI ANIKÓ–SÉRA MAGDOLNA: Magyar vagy ukrán iskola? (Az iskolai tannyelv- választásról egy vizsgálat eredményeinek tükrében)	119
GOGOLA ISTVÁN: A tanári hivatás nehézségei egy kutatás tükrében	127
LECHNER ILONA: Kétnyelvű környezetben történő gyermekkori írott nyelv-elsajátítás elméleti háttere	133
KOMONYI TÍMEA: Egy Rett-szindrómás eset bemutatása	149

Történelem

MOLNÁR FERENC: A ruszin nép szerepe az 1848–49. évi máramarosi események idején ..	155
DOBOS SÁNDOR: Bereg vármegye főispánjának fondja Beregszász XVIII. századi utcanevéről	165
BRAUN LÁSZLÓ: Bercsényi Miklós (1665–1725)	171
HOMOKI DIANNA: Adalékok a Rákóczi-szabadságharc kultuszának forrásaihoz	177

BOROS LÁSZLÓ: Ung vármegyei közművelődési egyesületek és a múzeumügy a XIX. század végén és a XX. század elején	187
SZÓLÓSI NÓRA: A revízió közvetlen hatása Kárpátaljára a korabeli sajtó tükrében (1938–1939)	201
SZENDREY ANITA: Adalékok a beregszászi római katolikus egyház történetéhez (1938–1944)	205

Földrajz, turizmus, kertészettudomány

M. С. Дністрянський: Типологія держав світу за структурно-територіальними параметрами як метод політико-географічного аналізу	221
IZSAK TIBOR: The effect of human work on the environment in the delta of river Borzsa, the right-side branch of the Tisza	233
KAMPÓ ILDIKÓ: Стан та перспективи розвитку сільського туризму на Закарпатті	241
DR. KOMONYI ÉVA: Kárpátalja tájalmafajtáinak pomológiai leírása	245
GÉCSE MÁTYÁS: Termésmennyiség javítása oltott palántával a dinnyetermesztésben.....	255
<i>Eseménynaptár</i>	262

A revízió közvetlen hatása Kárpátaljára a korabeli sajtó tükrében (1938–1939)

Rezümé Kárpátalja XX. századi sorsfordulóit illetően az anyaország kötelékében eltöltött öt év kétségtelenül az egyik legmozgalmasabb és legmeghatározóbb időszak a régió történetében, hisz Csehszlovákia meggyengülésével a vidék Magyarország, Lengyelország, Németország és Románia hatalmi érdekeinek ütközőközpontjává vált. Vitathatatlan, hogy Kárpátalja történetével kapcsolatban objektív képet kell kialakítanunk. A közös múlt tisztázása fontos feladat lenne mind a magyar, mind az ukrán nemzet szempontjából, hiszen nemegyszer okoztak már a történelmi kérdések konfliktust a két nemzet között. Gondoljunk csak a Vereckei- hágónál felállított emlékmű körüli ellentétre.

Резюме На початку XX століття зв'язок із Чехословаччиною протягом п'яти років безперечно був найактивнішим та доленосним періодом в історичному житті регіону, оскільки з ослабленням Чехословаччини територія та сфери впливу на неї були розділені між Угорщиною, Польщею, Німеччиною та Румунією. Безперечно, що нам потрібно дати об'єктивну оцінку історії Закарпаття. Висвітлення спільного минулого є однією з найважливіших цілей як угорської, так і української нації, оскільки неодноразово виникали проблемні питання, що призводили до конфліктів між двома націями. Пригадаймо тільки конфлікт, що розгорівся у зв'язку з встановленням пам'ятника на Верещькому перевалі.

A magyar revízió kérdése a visszacsatolt Kárpátalján ismét aktuálissá vált, aminek jele, hogy az utóbbi években Ukrajnában, és különösen Kárpátalján számos írás jelent meg a tárgykörben mind tudományos, mind pedig publicisztikai igénnyel. Az anyaországban korábban kevés olyan kutató vagy történész volt, aki foglalkozott volna a tárgykörrel. Mindez annak tudható be, hogy a rendszerváltás előtt kényesen ügyeltek arra, nehogy a Szovjetuniót valamilyen formában „megsértsék”. Joggal mondható viszont, hogy Kárpátalja XX. századi sorsfordulóit illetően az anyaország kötelékében eltöltött évek az egyik legmozgalmasabb része volt a régió történetének. Ez a néhány év az első bécsi döntés és a világháború vége közötti időszakot öleli fel.

Emellett a téma amiatt is időszerű, mert 2009 márciusában volt a magyar bevonulás hetvenedik évfordulója. Ebből az alkalomból figyelemre méltó írást közölt néhány héttel ezelőtt a *Podkarpatszkij Ruszin* című ungvári lap Mityo Pop tollából. A szerző Volodimir Bircsak *A nemzet hadjáratban* címmel 1939-ben Karpatszka Ukrajnáról megjelent könyvének újrakiadása kapcsán foglalkozik az 1939-es kérészéletű kárpátaljai miniállam történetének egyes aspektusaival, meg hozzá a "hivatalos" történetíróktól meglehetősen eltérő módon.¹

Két évtizeddel az államalakulás után, 1938 elején már jól érzékelhető volt, hogy a csehszlovák államhatalom a megoldatlan szlovák és rutén nemzetiségi kérdés miatt megrendült. 1938 őszén az események felgyorsultak, hisz a csehszlovák kormány mindent megtett, hogy elkerülje az ország széthullását. Májusban a prágai kormányzat erőteljes revízióellenes propagandát indított, különösen a határ menti, többségében magyarlakta, illetve a szudétanémet területen. Célja Csehszlovákia egységének megőrzése volt.

Az 1938. szeptember 29-én megkötött müncheni egyezményben a nyugati hatalmak hozzájárultak ahhoz, hogy Hitler bekebelezze a németlakta Szudéta-vidéket.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola V. éves történelem szakos hallgatója. A tanulmányt Bocskor Andrea és Molnár D. Erzsébet lektorálta.

¹ Mityo Pop: *A nemzet hadjáratában* című művét idézi a Kárpátalja IX. évf. 10. száma, A Karpatszka Szicsról másképpen címmel.

A magyar és lengyel területi követelésekről csak az egyezmény függelékében volt szó. Mivel a felek nem igazán tudtak megegyezni, október 30-án Csehszlovákia, majd nyomban Magyarország is felkérte a tengelyhatalmakat a döntéshozatalra. Anglia és Franciaország érdektelenséget mutatott, így Németország és Olaszország hozta meg a végső határozatot.

Az 1938. november 2-i bécsi döntés Trianon után nagy előrelépés volt Kárpátalja életében, hisz közel 12 000 km² került vissza az anyaországhoz több mint egy millió lakossal.

1939 márciusában Kárpátalja visszafoglalása pedig már korlátozott katonai fellépés eredményeképpen, Hitler „engedélye” alapján ment végbe, de ezt a nyugatiak tudomásul vették.

Az újságok hasábjain is megjelent a készülődő akció terve a következő cím alatt: *Ruszinföldön végső leszámolás készül a csehek és ukránok között.*²

A propaganda hangsúlyozta azt is, hogy a ruszin nép nem akar sem a csehek, sem pedig az ukránok védnöksége alatt maradni: „A ruszin nép hangulata a csehek és az ukránok ellen fordult. A ruszin nép egyre erőteljesebben hangsúlyoztatja, hogy nem akar maga felett idegen urakat.”³

Így 1939. március 15-én sikerült megszervezni és végrehajtani a katonai akciót Kárpátaljára vonatkozóan. A *Budapesti Hírlap* hasábjain megjelent ha hír: „A központi kormány parancsot adott a cseh csapatoknak, hogy ürítsék ki Kárpátalját úgy, amint azt a magyar ultimátum kívánta.”⁴

A revízió a magyarok számára gyorsan és gördülékenyen zajlott. Ezek a támadások, amelyek bár a terület megszerzéséért folytak, mégsem voltak véresek, olyan jól sikerültek, hogy már akkor nap több mint száz község került magyar fennhatóság alá, írta a *Magyar Nemzet* című lap.

Mivel a bécsi határozatot követően Volosin Ágoston ült a vezetői székben, a magyar kormány a katonai akciót követően felszólította a hatalom átadására. „A Magyar Távirati Iroda jelenti: Csáky István magyar királyi külügyminiszter felszólalást intézett Volosinhoz, felhívta őt arra, hogy a vérontás elkerülése végett az általa eddig de facto gyakorolt hatalmat adja át a bevonuló magyar hadsereg parancsnokának és erre a felszólításra a magyar külügyminiszter ma este 8 óráig vár választ.”⁵ Ugyanilyen hangvételű cikk jelent meg a *Magyarország* című napilapban is március 16-án.⁶

A márciusi támadás után Volosin és a kormány Romániába szökött. A lakosság egyfajta felszabadítóként fogadta a magyarokat, nem is sejtették, hogy a várt kedvezményeket, és főleg a hön áhított autonómiát nem fogják megkapni. Annak ellenére, hogy nagyon sok politikus szívügyének tekintette Kárpátalja sorsát, a nép számára a jobb életkörülményeket nem sikerült megteremtteni. Ilyen politikusok voltak például Kozma Miklós, Teleki Pál és még sokan mások.

Azt azonban elmondhatjuk, hogy Kárpátalja területe a revízió hatására ebben az időszakban felértékelődött, hisz mind Magyarország, mind Németország,

² Sz.n.: *Ruszinföldön végső leszámolásra készül a csehek és ukránok között.* Budapesti Hírlap 1939. március 14. LIX. évf. 60. szám 2. o.

³ Sz.n.: *„Nem akarunk se cseh, se ukrán uralmat”.* Budapesti Hírlap, 1939. márc. 14. LIX. évf. 60. szám 3. o.

⁴ Sz.n.: *Prága elrendelte Kárpátalja kiürítését.* Budapesti Hírlap, 1939. március 15. LIX. évf. 61. szám 2. o.

⁵ Sz.n.: *A magyar kormány a hatalom átadására szólította föl Volosint.* Népszava 1939. március 15. 57. évf. 12. szám 1. o.

⁶ Sz.n.: *Ultimátum Volosinnak: Adja át a hatalmat a bevonuló magyar hadseregnek.* Magyarország, 1939. március 16. XLVI. évf. 62. szám 3. o.

de még a Szovjetunió is fontos szerepet szánt neki, hogy segítséget nyújtson az országok stratégiai céljainak megvalósításában.

Kárpátalján a két világháború közt a hetilapok közül a *Kárpáti Híradó*, a *Kárpátalja* és a *Ruszinszói Népszava* voltak a legismertebbek, a napilapok közül pedig a *Kárpátaljai Magyar Hírlap*, és a *Magyar Élet* az, amelyet megemlíthetünk. Magyarország fővárosában pedig a következő napilapok voltak a legelterjedtebbek: *Budapesti Hírlap*, *Budapesti Közlöny*, *Esti Újság*, *Magyar Nemzet*, *Magyarország*, *Népszava*, *Pesti Hírlap*, *Pester Lloyd*.

Mivel minden rendszernek a propaganda a népszerűsítő ereje, elmondhatjuk, hogy a sajtóban természetesen olyan jellegű cikkek jelentek meg, amelyek mind a bécsi döntést, de főleg a revíziót pozitív eseményként állították be. Az újságok hasábjain sok vezércikk született a magyarok hősiességéről, illetve a példás helytállásukról.

A magyar sajtóban több nemzetközi vélemény is megjelenik a kérdéssel kapcsolatban. London például a következőképpen reagált az eseményekre: „Egy állam se ellenzi Ruténia visszatérését Magyarországhoz”.⁷

A katonai akciót követően pedig bejelentették, hogy katonai közigazgatást vezetnek be a térségben.

Teleki Pál miniszterelnök szándéka a katonai közigazgatás időtartamának minél szűkebbre való szorítása, és az autonómiának a mihamarabbi megvalósítása volt Kárpátalján. Ebben a törekvésében a magyar politikai erők többsége támogatta, köztük kiemelendő Kozma Miklós, aki szívügyének tekintette Kárpátalja sorsát. Mind Teleki, mind pedig Kozma, sőt később Perényi Zsigmond is Kárpátaljára látogatott, hogy felmérjék a helyzetet. Ezeknek a híre szinten minden lapban megjelent.

A miniszterelnöknek azonban a katonai közigazgatást felváltani csak július 7-én sikerült. Ám a lapok ezt már június végén közlik a nyilvánossággal.

Kárpátalja polgári közigazgatását átmeneti megoldásnak szánták az autonómia bevezetéséig, illetve a választások kiírásáig. Viszonylag gyors bevezetésére a katonai közigazgatás tarthatatlansága okán került sor. A polgári közigazgatás kialakításakor figyelembe vették a kárpátaljai rutének és magyarok véleményét. A helyi szláv lakosság széles nyelvhasználati jogokban részesült.

Gazdasági téren a magyar kormányzat fejleszteni kívánta Kárpátalját. Komoly tervek készültek víztározók, vízerőművek létesítésére a Tiszán és mellékfolyóin. A tervekben tökehiány és a háború miatt vajmi kevés valósult meg. A két világháború között Csehszlovákia módosabb ország volt Magyarországnál, így a helyi lakosság többségének, különösen az állami alkalmazottaknak és az értelmiségnek az életszínvonala visszaesett.

A lapok azt írták, hogy Kárpátalja anyaországhoz való csatolása folytán a gazdaság egy teljesen fejlődő tendenciát fog mutatni a jövőben. A következő címmel jelentek meg cikkek a sajtóorgánokban: *Aknaszlatina és a máramarosi bányák 800 évre fedezik a sószükségletünket*.⁸ Illetve az olaj importjával kapcsolatban is hasonló jellegű főcímek jelentek meg: *Pár esztendőn belül nem szorulunk már olajbehozatalra*.⁹

⁷ Sz.n.: „Egy állam se ellenzi Ruténia visszatérését Magyarországhoz” Magyarország, 1939. március 16. XLVI. Évf. 62. szám 3. o.

⁸ Sz.n.: „Aknaszlatina és a máramarosi bányák 800 évre fedezik a sószükségletünket” Esti Újság, 1939. március 23. 68. szám 5. o.

⁹ Sz.n.: „Pár esztendőn belül nem szorulunk már olajbehozatalra.” Esti Újság, 1939. március 23. 68. szám 5. o.

Kárpátalján a vizsgált időszakban a lakosság szabadon gyakorolhatta vallását. A pravoszláv egyházat kezdetben megpróbálták visszaszorítani. Az egyház közjogi helyzetét rendezni nem sikerült. A magyar hatóságok megpróbálták a görög katolikus egyházból kiszorítani azokat a lelkészeket, elsősorban a bazilita szerzeteseket, akik az ukrán irányzat elkötelezett hívei voltak.

A cseh érában működő társadalmi szervezetek, pártok, egyesületek tevékenységét felfüggesztették. Az ukrán irányultságú szervezeteket betiltották. A felfüggesztett szervezetek tevékenységének újraindulását nem engedélyezték.

Az ukrán történetírásban elterjedt, hogy a visszacsatolt Kárpátalján a magyar kormányzat fasiszta, népirtó nemzetiségi politikát folytatott. A szovjet, később ukrán történészek többségének nem volt kétsége afelől sem, hogy a Horthy-korszak Magyarországá fasiszta állam volt. Köztudott, hogy a magyar történetírásban általánosan elfogadottnak tekinthető tény, hogy a két világháború közötti Magyarország, a német megszállásig, nem felel meg a fasiszta állam ismérveinek, hisz működött a parlament és voltak választások.

A magyar hatóságok politikájának lényegét ott kell keresni, hogy úgy tekintettek Kárpátaljára, mint a történelmi Magyarország részére és azt gondolták, hogy örökre az anyaország kötelékébe marad majd.

A propagandaanyagok és a különböző hivatalos cikkek segítséget nyújtanak, hogy megismerjük Kárpátalja helyzetét az anyaország kötelékében a revízió és a második világháború kirobbanásáig terjedő időszakban.

IRODALOM

- Botlik József (2000). *Egestas Subcarpathica (adalékok az Északkeleti Felvidék és Kárpátalja XIX – XX. századi történetéhez)*. Budapest.
- Botlik József (2005). *Közigazgatás és nemzetiségpolitika Kárpátalján. I kötet. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–1945*. Nyíregyháza.
- Botlik József–Dupka György (1991). *Ez hát a hon... (Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918 – 1991.)* Budapest–Szeged.
- Mityo Pop. *A nemzet hadjáratában* című művét idézi a Kárpátalja IX. évf. 10. száma, *A Kárpátszka Szicsről másképpen* címmel.
- Sz.n.: *Ruszinföldön végső leszámolásra készül a csehek és ukránok között*. Budapesti Hírlap 1939. március 14. LIX. évf. 60. szám
- Sz.n.: *Nem akarunk se cseh, se ukrán uralmat*. Budapesti Hírlap, 1939. márc. 14. LIX. évf. 60. szám
- Sz.n.: *Prága elrendelte Kárpátalja kiűrtését*. Budapesti Hírlap, 1939. március 15. LIX. évf. 61. szám
- Sz.n.: *A magyar kormány a hatalom átadására szólította föl Volosint*. Népszava 1939. március 15. 57. évf. 12. szám
- Sz.n.: *Ultimátum Volosinnak: Adja át a hatalmat a bevonuló magyar hadseregnek*. Magyarország, 1939. március 16. XLVI. évf. 62. szám
- Sz.n.: *Egy állam se ellenzi Ruténia visszatérését Magyarországhoz*. Magyarország, 1939. március 16. XLVI. évf. 62. szám
- Sz.n.: *Aknaszlatina és a máramarosi bányák 800 évre fedezik a sószükségletünket*. Esti Újság, 1939. március 23. 68. szám
- Sz.n.: *Pár esztendőn belül nem szorulunk már olajbehozatalra*. Esti Újság, 1939. március 23. 68. szám